

ної етики, головний принцип якої: “Якщо я знаю, у чому полягає добро, то не буду коїти лиха”. Відтак основа добродетності – пізнання того, у чому полягає благо. Це робить розум і здатність розуміння визначальними чинниками моралі і виховання. С. справив вирішальний вплив на класичну грецьк. філософію. Його учні започаткували кілька відомих т. зв. сократичних шкіл (*кініки, кіренаїки, мегарики*). С. є провідним персонажем майже усіх творів свого найвидатнішого учня – *Платона*. Твори Платона і Ксенофонта є головним джерелом реконструкції філософських поглядів С. Ще в Античності С., завдяки обстоюваній ним відкритості мислення, став уособленням філософії.

СОЛІДАРНІСТЬ – один із принципів соціальної етики, який полягає у переконанні, що між людьми не існує непримиренно протилежних інтересів. Деякі форми соціального утопізму абсолютизують С. (мрії про побудову своєрідного “суспільства-організму”, де С. має відігравати роль головного конститутивного принципу). Природна основа й онтологічна передумова С. полягає у соціальності – глибинно притаманній властивості взаємодопомоги і кооперації, яка характеризує переважну більшість соціальних організмів. Принцип С. передбачає узгоджену спільну дію людей задля вирішення соціальних проблем, зростання відносин довіри між людьми, формування і свідоме підтримування партнерства і консенсусу. Найвищі прояви С. – альтруїзм, життя заради інших, самопожертва (коли центром етичного космосу для людини є благо інших, існування і добробут спільноти). Реалістичний погляд на С. вбачає в ній необхідну умову існування спільноти. Навіть природна і соціальна нерівність людей та розходження їхніх інтересів не заважає солідарному пошуку прийнятних засобів співіснування. Зараз С. є необхідною умовою формування прийнятних стратегій розвитку (див. *Розвитку стійкого концепція*).

В. Заблоцький

СОЛОВЙОВ, Володимир Сергійович (1853, Москва – 1900) – рос. філософ, поет, публіцист. Син історика С. Соловйова. Учень *Юркевича*. Докт. філософії

(1880), С. не зробив академічної кар’єри. Викладацька діяльність, до якої він не мав внутрішньої схильності, мала епізодичний характер. У 1881 р. С. заборонили читання публічних лекцій. Видатний мислитель і непересічна особистість, С. в історії рос. філософії посідає особливе місце. В його особі остаточно склався той тип вільного релігійного філософування, що визначив самобутність і специфіку подальшого розвитку рос. філософії. Головною метою філософських пошуків С. є практичне перетворення світу на основі принципу всеєдності, органічного синтезу цільного знання, цільного життя і цільної творчості. Запорукою здійсненості такого перетворення є, за С., наявність усеєдності у підвалині всього, що існує, – Абсолютного Всеєдиного Сущого, трипостасна побудова якого виявляється у трьох модусах *буття* (воля, уявлення, почуття), діяльності (життя, знання, творчість) і самої позитивної всеєдності (Благо, Істина, Краса). Стверджуючись теоретично у цілісному знанні як синтез емпіричного, раціонального і містичного пізнання, як універсальний синтез філософії, науки і релігії, всеєдність реалізується як втілення Абсолютного у *Всесвіті*. Релігійний естетизм є характерною ознакою не тільки метафізики всеєдності С., розгорнутої як софійне вчення, а й як притаманний рос. релігійній філософії срібного віку в цілому. Філософія С. постає як результат глибокого переосмислення світового досвіду філософування на ґрунті святоотецької традиції, а ідея всеєдності становить життєдайний центр його релігійно-філософських пошуків у різні періоди творчості. Перший – підготовчий, суто умоглядний (70 – поч. 80-х рр. ХІХ ст.) – відзначений побудовою С. метафізичної системи, теоретичним обґрунтуванням вихідних засад його релігійно-філософського світогляду. Другий – церковно-публіцистичний (поч. 80-х – серед. 90-х рр. ХІХ ст.) – надиханий утопічним ідеалом всесвітньої теократії, підпорядкований пошукам засобів справжнього здійснення християнського ідеалу цільного життя. Третій період – позитивний, синтетичний (серед. 90-х – 1900 рр.) – позначений занепадом утопічних ілюзій, заглибленням і розвитком релігійно-філософського світогляду, історико-філософськими студіями, переглядом ранньої

метафізичної системи, що був обірваний передчасною смертю С. Ідеї С. справили великий вплив не тільки на прямих його послідовників – братів *С. і Є. Трубецьких*, раннього *Флоренського*, *Булгакова* та ін., а й значною мірою стали стимулом і орієнтиром подальшого розвитку рос. релігійної філософії.

Осн. тв.: “Читання про Боголюдство” (1877 – 1881); “Історія і майбутнє теократії” (1887); “Сенс любові” (1892 – 1894); “Виправдання добра: моральна філософія” (1897); “Життєва драма Платона” (1898).

СОРОМ – моральний стан людини, що характеризується переживанням самоосудження на підставі інтеріоризації реальних або завбачуваних міжсуб’єктивних стосунків. Разом із *совістю* С. формує ядро моральної самосвідомості людини, проте, на відміну від совісті, С. феноменологічно невіддільний від свідомості присутності Іншого, хоча при цьому й результується в активній самооцінці особистості. Внутрішнє нюансування змісту категорії С. забезпечують поняття “сором’язність”, “ніяковість”, “цнота” тощо. В історії філософсько-етичної думки моральне значення С. особливо акцентується *В. Соловйовим* (відомий його парафраз *Декарта*: “Я соромлюся, отже, існую”). В свою чергу, “розвінчання” С. як морального стимулу являє філософія *Ніцше*. Свідомість доби *модерну* тяжіє до “зняття” С. як прояву конвенційного етосу; за умов кризи модерністського світосприйняття тема С. здобуває нової актуальності у зв’язку з усвідомленням сутнісних обмежень людської активності (див. *Йонас*).

СОСЮР, Фердинан (1857 – 1913) – швейц. мовознавець, філософ, основоположник структурної лінгвістики та семіології. “Курс загальної лінгвістики” С. містить ідеї, що спричинили справжній переворот у мовознавстві. Прагнучи позбавити лінгвістику психологізму та загрузлості в екстралінгвістичному матеріалі, С. висунув ідею системності мови, розглядаючи її як автономну, замкнуту систему знаків, що функціює за принципом диференціації. Це передбачало впровадження цілої низки бінарних опозицій – мова/мовлення, означник/означене, синхронія/діахронія,

синтагма/асоціація. Всю теорію С. логічно виводить з першої дихотомії, де мова розглядається як система відношень між вербальними знаками, що не залежить від різноманітних способів її використання. Вплив теорії С. виходить далеко поза межі мовознавства – основну настанову структурної лінгвістики разом з її логічним апаратом успадкував франц. гуманітарний структуралізм.

Осн. тв.: “Курс загальної лінгвістики” (1916).

СОФІЗМ (від грецьк. σοφισμα – судження, придумане розумно, хитро) – логічний феномен у вигляді послідовності пов’язаних суджень, що має на меті створити видимість (ілюзію) логічного обґрунтування (доказу) напередхибного твердження. С. сприймається як певний умовивід, тобто як логічний доказ хибного твердження, хоча насправді має місце імітація умовиводу. Для викриття імітації необхідний логічний і семантичний аналіз С. Поняття “С.” виникло в античній філософії завдяки діяльності школи софістів. Софіст в одіозному розумінні – людина, що будує С., щоб переконати опонента в істинності деяких тверджень заради власної вигоди. Розгляд і аналіз С. в античній філософії (*Платон*, *Аристотель*) спонукали до більш глибокого дослідження правил і законів логічного мислення.

СОФІЙНІСТЬ (від грецьк. σοφία – майстерність, знання, мудрість) – термін, що в християнській філософії вживається для характеристики світу як наслідку взаємопроникнення трансцендентного й іманентного, Божого й тварного. Ґрунтується на образі Софії, яка в юдаїстських та християнських релігійних уявленнях є уособленням мудрості Бога. Софія – це світ у Бозі, світова душа, світ як зібрання Божих ідей, смислів, задумів. Образ Софії є одним із виявів загальнолюдського *архетипу* пластичної гармонізуючої *мудрості*, що панує над людьми й опікується ними. Термін “С.” виник у Давній Греції. Гомер в “Іліаді” пов’язує його з образом богині мудрості Афіни Паллади. Як абстрактне, умоглядне поняття “Божа мудрість” осмислюється *Платоном*. Категорійний її аналіз здійснює *Аристотель*. Поняття С. розглядають *Демокрит*, *Філолай*, *Прокл*